ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/322603129

EŞDİZİMLERİN SAPTANMASINA VE BETİMLENMESİNE YÖNELİK KURAM VE YAKLAŞIMLAR 1 THEORIES AND APPROACHES TO IDENTIFY AND DETERMINE COLLOCATIONS

Article · January 2016

CITATIONS
12

READS
792

1 author:

Tayyibe Eken
Selcuk University
8 PUBLICATIONS **47** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Tayyibe Eken on 19 January 2018.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences
Yıl/Year: 2016 ♦ Cilt/Volume: 13 ♦ Sayı/Issue: 33, s.28-47

EŞDİZİMLERİN SAPTANMASINA VE BETİMLENMESİNE YÖNELİK KURAM VE YAKLAŞIMLAR[1]

Neticeyi Tayyibe EKEN
Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, tayyibeeken@gmail.com

Özet

Eşdizimler anlatımı ve akıcılığı zenginleştiren, bu yönleriyle iletişimde aktif rol oynayan dilsel birimler olarak tanımlanabilir. Geleneksel Türkçe dilbilgisi kitaplarında eşdizimli sözcük birliktelikleri genel olarak birleşik sözcükler kapsamında ele alınmaktadır. Modern dilbilgisi kitaplarında ise ad-eylem birliktelikleri ad-eylem bütünleşmesi (incorporation), bağımsız yardımcı eylemlerle (free auxiliaries) veya katkısız eylemlerle (light verbs) kurulan ad-eylem bileşikleri olarak adlandırılmaktadır. Dildeki en az çaba yasasının getirilerinden biri olarak eşdizimlerin kullanılması dil gelişimini etkilemekte, bireyler arası iletişimi kolaylaştırmaktadır. Eşdizim kavramı farklı ekoller ve bu ekolleri benimseyen araştırmacılar tarafından farklı şekillerde betimlenip sınıflandırılmakta ve çalışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, eşdizimleri saptamaya ve betimlemeye yönelik alanyazınındaki kuram ve araştırmaları incelemek, bu araştırmaların içerik incelemelerini karşılaştırarak farklı açılardan sunabilmektir. Araştırmada literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen kaynaklar doküman incelemesi aşamalarına göre incelenmiştir. Sonuçta Türkçede eşdizimlerin saptanmasına ve betimlenmesine ilişkin çalışmaların nitel ve nicel olarak artması gerektiği bu çalışmalardan elde edilen bulguların sözcük birlikteliklerinin kullanıldığı kaynak kitaplarda ve sözlüklerde yer alması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Eşdizim, Birlikte Kullanım, Sözcük Birliktelikleri.*

THEORIES AND APPROACHES TO IDENTIFY AND DETERMINE COLLOCATIONS

Abstract

Collocations can be defined as linguistic units that enrich expression, make expressions fluence, and thus play an active role in communication. In traditional grammar books, collocations are termed as compound words. In modern grammar books, however, collocations are called as noun-verb incorporations, compunds consistig of free auxiliaries or light verb constructions. Using collocations as one of the by-products of least effort law affects language development and facilitates communication between individuals directly. The aim of this study is to examine theories and researches about collocations and to present different perspectives of these theories. Literature search is made in this study. The resources obtained were examined in accordance with the document review process. In conclusion, it was emphasized that the studies on collocations in Turkish must be increased both qualitatively and quantitatively, as well as findings obtained from this study must be took place in textbooks and other lesson materials like dictionaries.

Key Words: *Collocation, Co-Occurrence, Word Combinations.*

[1] Bu çalışma "Anlatı Metinlerinde Sözcük Birliktelikleri: Türkçe Üzerine Eğitim-Öğretim Ortamları Hedefli Gözlemler" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Eşdizimlilik (collocation)[2], iki ya da daha fazla dil biriminin belirli sınırlılık ve düzen içerisinde genellikle aynı dizimde birlikte kullanılmaları (İmer ve diğer., 2011; Vardar, 2002)[3] biçiminde tanımlanmaktadır. Eşdizimlilik temelde Saussure'ün dil göstergelerine ilişkin saptadığı yatay ve düşey eksendeki *çizgisellik* özelliğine bağlı olarak gerçekleşmekte ve dil göstergelerinin *nedensiz*, *ikincil nedenli* ve *uzlaşımsal* olma özelliklerini bütünüyle taşımaktadır. Dikey eksende yer değiştirilebilir birimlerin yatay eksende yan yana kullanılacakları birimleri seçmede gösterdiği kısıtlamalar bu nedenledir. Bazı sözcüklerin daha fazla sözcükle dizimsel birliktelik sergileyebilmesine karşın bazılarının sınırlı sayıda sözcükle sözcüksel birliktelik sergileyebilmesi de buna bağlı olarak açıklanmaktadır. Örneğin yenilebilir olma özellikleri açısından *peynir* ve *domates* sözcükleri dikey boyutta yer değiştirilebilir olma özelliği göstermektedir. Ancak yatay boyutta bir araya gelebilecekleri sözcükler farklılaşmaktadır. *Domates* sözcüğünün *kes-/doğra-/dilimle-* eylemlerinin tümüyle kullanılabildiği; ancak *peynir* sözcüğünün birlikte kullanılabileceği eylem sayısı açısından daha kısıtlı olduğu (*kes-/dilimle-/*doğra-*) görülmektedir. *Çorba iç-* ad-eylem birleşiminde *iç-* eylemi anlambilimsel olarak +sıvı özelliği içeren bir ad gerektirdiği için *çorba* yerine konulacak olan birimin bu özelliği taşıyor olması gerekmektedir. Örneğin *çorba, sütlaç* ve *aşure* hemen hemen aynı kıvamda (hepsi de kaşıkla tüketilebilecek kıvamda) olmalarına karşın Türkçede biri *iç-* eylemi ile diğerleri ise *ye-* eylemi ile birlikte kullanılmaktadır. Bu kısıtlılık anlamsal düzeyde bir dereceye kadar yapılabilmektedir. Ancak kullanım düzeyinde değiştirim seçeneği açısından daha kısıtlı bir yapılanış sergilemektedir. Benzer şekilde *boza* ve *salep* örnekleri verilebilir. Biri diğerinden daha koyu kıvama sahip olmasına, hatta akışkan olmamasına, ancak kaşıkla tüketilebilecek kadar koyu kıvama sahip olmasına karşın

[2] Alanyazınında lexical phrases (sözcüksel öbekler), holophrases (çoklu ifadeler) (Corder, 1973), precoded conventionalized routines, prefabricated routines/patterns (parçaları önceden hazırlanmış kalıplar/örüntüler) (Hakuta, 1974), formulaic speech (kalıplaşmış konuşma) (Wong-Fillmore, 1976), lexical chunks (sözcüksel kümeler) (Lewis, 1993), formulas/formulae (formüller/kalıplar) (R. Ellis, 1994), amalgams (karışım), clichés (klişeler), co-ordinate constructions (birliktelik yapıları), complex lexemes (karmaşık sözcükbirimler), composites (birleşikler), conventionalized forms (basmakalıp biçimler), fixed expressions (sabit ifadeler), formulaic language (kalıplaşmış dil), fossilized forms (fosilleşmiş biçimler), frozen metaphors (donmuş aktarımlar), frozen phrases (donmuş öbekler), gestalt (kalıp ifade), holistic (bütünsel), idiomatic (deyimsel), idioms (deyimler), lexical simplex, lexical(ized) phrases/phrasemes (sözcükselleşmiş öbekler) (Moon, 1998), multiword items/units/lexical phenomena (çok sözcüklü birimler), petrifications, preassembled speech, ready-made expressions/utterances (hazır ifadeler/ sözceler), recurring utterances (yinelenen sözceler), routine, schemata (şemalar), set phrases (kalıp/dizi ifadeler), stereotypes, stereotyped phrases (basmakalıp öbekler), stock utterances (standart sözceler), unanalyzed multiword chunks/units (Wray, 2002), prefabs (Bolinger, 1976) gibi farklı terimlerle karşılanan bu kavram için bu çalışmada eşdizim (collocation) teriminin kullanılması uygun görülmektedir.

[3] Vardar (2002: 94-95) eşdizimliliğin, sözlükbilime dağılımsal ölçütlerin uygulanmasından kaynaklandığı ve birimlerin anlam yönünün dizim içi kullanımlarıyla yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. İmer ve diğ. (2011)'de İngilizce collocation kavramına eşdizimlilik ve birliktelik biçiminde iki ayrı madde başında yer verilmektedir. Eşdizimlilik, "iki ya da daha fazla sayıda birimin aynı dizimde bulunması"; birliktelik de "sözcüklerin düzenli bir biçimde birlikte kullanılmaları durumu" biçiminde tanımlanmakta ve Türkçedeki *sigara iç-, yemek ye-, toplantı yap-, konferans düzenle-* sözcük öbekleri ile örneklenmektedir.

Türkçede her iki kavramı karşılayan sözcüğün de iç- eylemiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. *Salep* için bir dereceye kadar nedenli olarak görülebilen bu durum *boza* için daha nedensiz görülebilir. Bu durumda *boza iç-* eylemcil birlikteliğinin Türkçedeki kullanımı açısından bir eşdizim oluşturduğu söylenebilir. Bu kısıtlama, birimlerin anlamsal özelliklerinin bir sonucu olarak değil, dildeki nedensiz uzlaşmanın sonucu olarak görülmektedir.

Sözvarlığı içerisinde eşdizimler nitel ve nicel olarak fazlaca yer kaplamaktadır. Öyle ki okuduğumuz, yazdığımız, söylediğimiz ya da duyduğumuz her şeyin yaklaşık %70'ini eşdizimli sözcükler oluşturmaktadır (Hill, 2000: 53). Başka bir deyişle metin üretimi sözcüklerle değil, sözcük birliktelikleri ve eşdizimlerle gerçekleştirilmektedir. Ancak sözvarlığının bu derece önemli bir parçasını oluşturan eşdizimlerin Türkçe alanyazınında yeterince üzerinde durulmadığı ve derinlemesine ele alınmadığı görülmektedir. Eşdizimlerin eğitim-öğretimde etkili bir biçimde kullanılması için derlenmelerinin, düzenlenmelerinin, yapısal, bilişsel, sosyal ve kültürel açılardan betimlenmelerinin alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada eşdizim türlerine ve bu türlerin saptanmasına yönelik farklı kuram ve yaklaşımlara ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

Türkçede eşdizimlerin saptanmasına ilişkin yürütülen sınırlı sayıda araştırmanın genellikle derlem tabanlı sözlük çalışması niteliğinde (örn. Özkan, 2007, 2010, 2011, 2014a, 2014b; Dedeoğlu ve Şen, 2010; Tüfekçioğlu ve Özkan 2014) veya metindilbilim çalışmaları (örn. Yağcıoğlu, 2002a, 2002b; Taşıgüzel, 2004; Adalar, 2005; Çıkrıkçı, 2009; Torun, 2011) kapsamında ele alındığı görülmektedir. Sözcük birlikteliklerinin işlemlenişine ilişkin daha geniş saptamalar yapılabilmesi, bu bağlamda dile ilişkin genellemeler elde edilebilmesi için öncelikle bu sözcük birlikteliklerinin betimlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Eşdizim

Eşdizim kavramını karşılamak üzere alanyazınında farklı bakış açılarıyla yapılmış pek çok tanımlama yer almaktadır (Bkz. Firth, 1957; Halliday, 1966; Leech, 1985; Benson, 1989; Hausmann, 1989; Hoey, 1991; Heid, 1994; Cowie, 1994; Mel'čuk, 1998; Tutin ve Grossman, 2002; Nesselhauf, 2005). Bir dilbilim terimi olarak *eşdizim (collocation)* ilk kez 1750'de Harris tarafından "sözcüklerin dizimine ilişkin çizgisel oluşum (constellation) özelliği" biçiminde kullanılmıştır (Palmer, 1933). Palmer (1931: 4) tarafından "yalın sözcüklerden daha fazlası olan sözcük birliktelikleri" olarak betimlenen eşdizim, 1950'lerde Firth tarafından "alışılmış sözcük birleşimleri" biçiminde bugün alanyazınında en yaygın kullanılan biçimiyle tanımlanmıştır. Firth'e göre eşdizim, bir sözce içindeki "bağlamsal ilişkilerin birleşimi" olan metin bağımlı bir kavramdır. Başka bir deyişle; bir dilsel birim diğer dilsel birim(ler)le, bir bağlam içinde, aynı metin çevresinde görünmekteyse eşdizimli olarak ele alınmaktadır. Firth'e göre eşdizim, birlikte görülen sözcükler arasında sözdizimsel ve anlambilimsel olarak kurulan ilişkiler ve işlevler ağının toplamıdır. Halliday (1966: 156) *eşdizim*i, sözcüklerin birlikte bulunma eğilimi biçiminde tanımlamaktadır. Hoey (1991: 6-8), metindeki sözcüksel ilişkilerle ele almakta, bir

birimin kendi metin bağlamı içerisinde olası sıklığından çok daha fazla görüldüğü birimlerle olan ilişkisine verilen ad biçiminde betimlemektedir. Nesselhauf (2005: 11-12), eşdizimliliği, dilde belirli bir kullanım sıklığına sahip olmak şartıyla sözcüklerin belirli bir aralık içerisindeki birliktelikleri şeklinde tanımlamakta ve genellikle kalıplaşmış yapıda sözcük birleşimleri olduğunu vurgulamaktadır.

Literatürde *eşdizim* kavramını açıklamaya yönelik farklı yaklaşım ve tanımların ortak noktası, bu birlikteliklerin en az iki birimden oluşması gerektiği ve kullanılan sözcükler arasında dizimsel bir ilişki olması gerektiğidir. Dizimsel olarak (yarı) sabit birliktelikler olmaları ve birtakım kısıtlılıklar içermeleri, eşdizimleri saptamada anlambilimsel ve sözdizimsel olarak özel yaklaşımları gerektirmektedir.

Eşdizimleri Saptamaya Yönelik Yaklaşımlar

Eşdizim çalışmaları kronolojik olarak 3 döneme ayrılabilir (Hori, 2004: 3):

1. *Eşdizimlerin kuramsal olarak derinleştirildiği, çeşitli konu ve sorunların tartışıldığı dönem olarak 1960'lar*
2. *Eşdizim çalışmalarının metodolojisinin tartışıldığı ve yaklaşımların öne sürüldüğü dönem olarak 1970'ler*
3. *Eşdizim çalışmalarının sonuçlarının gözlemlenmeye başlandığı dönem olarak 1980 ve sonrası.*

Eşdizim kavramı farklı ekoller tarafından farklı şekillerde betimlenip sınıflandırılmaktadır. Amerikan yapısalcığına göre eşdizim yapısal birliktelikleri kapsamakta ve istatistiklere dayalı çalışılmaktadır. Amerikan yapısalcılığını benimseyen araştırmacılar bitişikliği bir ölçüt olarak görmektedirler. Kıta Avrupası ya da Prag ekolüne göre eşdizimler anlamsal birliktelikler olarak görülmektedir. Öbek analizi (phraseoleogy) ve sözcükbilim (lexicology) alanında eşdizimler mantıksal dayanaklara göre saptanmaktadır. Ada ekolüne göre ise eşdizimler yapısal olarak bir araya gelen ancak istatistiksel verilerle saptanması gereken birliktelikler olarak görülmektedir. Alanyazınında kimi zaman tek bir kuram, kimi zaman birkaç farklı kuram ve sınıflama benimsenmektedir.

Eşdizim kavramının temelde iki farklı bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir: Birincisi, derlem dilbilim ve bilişimsel dilbilim alanlarında kullanılan *istatistik temelli yaklaşım* (*statistically oriented approach*) (Herbst, 1996) ya da *sıklık temelli yaklaşım* (*frequency-based approach*) (Nesselhauf, 2004); ikincisi ise sözlükbilim ve ruhdilbilim alanlarında kullanılan *anlam temelli yaklaşım* (*significance oriented approach*) (Herbst, 1996) ya da *öbeksel yaklaşım (phraseological approach)* (Nesselhauf, 2004)'dır.

Sıklık Temelli Yaklaşımlar

Birlikte kullanılan sözcüklerin eşdizimli olup olmadığının, derlemdeki sıklıklarına göre belirlendiği *sıklık temelli yaklaşım*, Firth (1951)'e dayanmaktadır. Firth (1957) eşdizimleri belli bir aralık içerisinde birlikte kullanılan sözcükler olarak görmekte ve kullanım sıklığına dayanarak diğer birlikteliklerden ayırmaktadır

(Nesselhauf, 2005). Firth'ün tanımlamalarında bir eşdizimin kaç sözcükten oluşabileceği ya da hangi aralıkların ele alınıp alınmaması gerektiği gibi eşdizimlerin saptanmasına ve kapsamına ilişkin net bir açıklama bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Firth eşdizimleri sözlükbirimler (lexemes) olarak düşünmemekte sözcükbiçimlerin (word forms) her birini ayrı birer eşdizim olarak görmektedir. Firth'ün yaklaşımı Halliday (1966) ve Sinclair (1991) tarafından temel alınarak geliştirilmiştir. Halliday'e (1966) göre *sözcüksel birim (lexical item)* bir biçimbirim, sözcük ya da öbek olabilmekte ve o birimin tüm olası çeşitlenmelerini içermektedir. Buna göre eşdizim daha soyut bir düzlemde tanımlanmakta ve birimlerin aldığı çekim eklerinden bağımsız saptanmaktadır. Bu görüşe göre *kapı çal-* ile *kapı çalın-* örnekleri aynı birlikteliğin farklı biçimbirimsel değişkeleri (allomorph) olarak görülmektedir[4]. Eşdizimleri sözcükbiçim olarak değil sözcükbirim olarak ele alması açısından Halliday'in yaklaşımı Firth'ün yaklaşımından ayrılmaktadır.

Halliday (1966)'e göre eşdizim, sözcükler arasında, sözcüklerin anlamlarından bağımsız kurulan nedensiz çağrışım ilişkileridir. "Bir *y* sözcüğünün bulunma olasılığının, *x* sözüğünün varlığı tarafından arttırılma derecesi" biçiminde tanımlanabilir (Halliday, 2004: 11). Örneğin *yaralan-* sözcüğü ile aynı bağlamda *ağrı* sözcüğünün bulunması beklenebilir; çünkü *yaralan*ma gerçekleştiğinde *ağrı* olasılığı yüksektir. Bu şekilde çağrışımsal olarak ilişkilendirilen sözcüklerin güçlü bir eşdizim bağı kurması beklenmektedir. Halliday eşdizimlerin metin sınırları içerisinde oluşumunu kastetmektedir. Buna göre farklı tümcelerde, hatta farklı paragraflarda yer alan iki birim eşdizimli sayılabilmektedir. Sonraları Halliday'in metinsel veya bağlamsal sınırları daraltılıp tümce sınırlarına indirgenmiştir.

Sinclair (1991), Firth ve Halliday tarafından temellendirilen bu görüşü geliştirmiştir[5]. Firth ve Halliday gibi eşdizimi, metinsel bir olgu olarak gören; ancak sınırlarını tümce düzeyinde belirginleştiren Sinclair (1991: 170) bir metinde kısa bir aralık içerisinde bulunan iki veya daha çok sözcük birlikteliği (co-occurence) olarak tanımlamaktadır. Sinclair (1987: 325)'e göre eşdizimler bitişik olmak zorunda değildir. Dilde olası olmayan eşdizimleme yoktur ancak bazıları daha yüksek olasılık taşımaktadır (Sinclair, 1966: 411). Her birim yan yana gelebilmekte; ancak bazılarının seçimi kısıtlılık ve nedensizlik içerebilmektedir. Bu kısıtlılık ve nedensizlik ölçütleri tam veya kısmi olabilmektedir.

Sinclair (1966) bir eşdizimin kullanım sıklığının anlamlı olup olmadığını istatistiksel olarak sınadıktan sonra "anlamlı" olmayan eşdizimleri "*rastlantısal*" (*casual*) olarak ulamlandırmaktadır (Hori, 2004: 5). *Rastlantısal eşdizim* dilin doğası gereği birimlerin yan yana gelebilme olasılığının bir sonucudur, bazı bağlamlarda bir

[4] Halliday ve Fontenelle gibi çoğu araştırmacı eşdizimliliği sözcükbiçimlerin değil sözlükbirimlerin birlikte görülme durumu olarak açıklamaktadır.

[5] Sinclair Firth'ün görüşlerinden yola çıkarak öncelikle OSTI (Office of Scientific and Technical Information) projesini (bkz. Krishnamurthy, 2005), daha sonra da COBUILD projesini ortaya koymuştur (bkz. Carter, 1998:167).

kereliğine gözlemlenebilmektedir. *Anlamlı (significant) eşdizim* ise beklenenden daha sık gözlemlenmektedir. Birliktelikler Şekil 1'deki formülle sınanmaktadır:

Şekil 1: Bir aralık içerisindeki birimin eşdizim olasılığını saptamak için Sinclair tarafından önerilen formül.

$$\frac{n * s * f}{p}$$

Kaynak: Sinclair (1966: 418).

Formülde n, belirli bir çekirdek birimin (node) sınırlı bir metinde görülme sayısını; s, bu birimin sağında ve solunda belirlenen aralığı; f, birimin toplam görülme sayısını; p ise metindeki birimlerin sayısını göstermektedir. Sonuçta bir birimin dizindeki eşdizimlilik olasılığı çıkmaktadır (Sinclair, 1966: 418). Sinclair bu yaklaşımı 1970 ve sonrasında daha da geliştirmiştir. Genel olarak *eşdizim*, Sinclair tarafından "bir metinde iki ya da daha fazla sözcüğün birbiriyle kısa bir aralık içinde bulunması" biçiminde tanımlanmaktadır (1991: 170). Bu aralık, *düğüm* (*node*) sözcüğün sağından ve solundan yaklaşık dört sözcüklük alanı kapsamaktadır[6]. Buna göre ± 4 sözcüklük aralık içerisinde bir arada görülen sözcükler eşdizimli olma potansiyeline sahiptir. Örneğin, *Uzun zamandır yan komşunun bahçesinde havlayan bir köpek olduğu hiç dikkatini çekmemişti* gibi belirli sayıda birim içeren bir metinde *köpek* sözcüğü düğüm olarak alınırsa *komşunun, bahçesinde, havlayan, bir, olduğu, hiç, dikkatini, çekmemişti* sözcüklerinin tümünün *köpek* sözcüğü ile eşdizimli olduğu düşünülmektedir. Bu örnekte *bir* ve *köpek* sözcükleri sıklıkla birlikte kullanılmalarına karşın anlamlı birliktelik olarak belirlenmemekte; *havlayan* ve *köpek* sözcükleri ise anlambirimcikleri uyum sergilediğinden *anlamlı eşdizim* olarak belirlenmektedir[7].

Eşdizimi sözcük çiftleriyle sınırlandıran Sinclair (1991: 170) sözcük sayısı ile ilgili kısıtlama getirmemektedir. Sinclair (1991) eşdizimsel örüntülemeye yönelik iki farklı dilsel yorumlama ilkesi öne sürmektedir: *Serbest-seçim ilkesi (the open-choice principle)* ve *deyim ilkesi (the idiom principle)*. *Serbest seçim ilkesi*ne göre, dilsel metinler çok sayıda karmaşık seçeneğin bir araya gelebilme olasılığını belirtmektedir. Buna göre dilbilgisellik ve kabuledilebilirlik sınırları çerçevesinde çok sayıda birim (sözcük veya öbek) bir arada bulunabilmektedir. Bu durum dilin çizgisellik özelliğinin doğal bir sonucudur. Sinclair (1991) tüm dillerin dilbigisi kurallarının (sözdiziminin) *serbest-seçim ilkesi*ne göre kurulduğunu; ancak *serbest seçim ilkesi*ndeki sınırsızlığın eşdizimi açıklamada yetersiz kaldığını belirtmektedir.

[6] Sinclair (1966)'da bir düğümün her iki tarafındaki (önündeki ve arkasındaki) üçer birim ele alınırken (1970)'lerde bir düğümün (node) her iki tarafındaki dörder birim ele alınmaya ve eşdizim saptamaları buna göre yapılmaya başlanmıştır (Hori, 2004: 5).

[7] Bu durum aynı zamanda 'Chomsky'nin Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi Kuramı'ndaki *yönlendirme kuralları* ile açıklanabilmektedir. "Sözcüklerin daha büyük birleşmelere bağlanabilmesini sağlayan yönlendirme kuralları, doğru, mantığa uygun tamlamaların ve tümcelerin kurulmasını sağlamaktadır" (Aksan, 1999: 49). Sözcüklerin dizimsel düzeyde birlikteliğini belirleyen anlam temelli kurallar olan yönlendirme kurallarına göre sözcükler, metin içerisinde rastgele anlam ilişkileri kuramamaktadır. Metin içerisindeki her sözcüğün içerdiği anlamların mantıksal bakımdan birbiriyle uyumlu olması gerekmektedir.

Metin üretiminin tek ilkeye dayalı olamayacağını belirten Sinclair, eşdizimliliği açıklamada birtakım sınırlamalar olması gerektiğini öngören *deyim ilkesini* önermiştir. *Deyim ilkesi* en basit haliyle; iki sözcüğün eş zamanlı seçimi olarak tanımlanabilir. Sinclair'e göre *deyim ilkesi*nin işleyişi kısmen en az çaba yasasının doğal bir getirisidir. Dilsel olarak yorumlandığında sıra dışı gözüken, beklenmeyen sözcük seçimleri *deyim ilkes*inin işlerliğinin bir kanıtı olduğundan Sinclair'e göre eşdizim *deyim ilkesi*ni yansıtmakta ve buna göre yorumlanmaktadır. Ancak uzun metinlerin analizinde *deyim ilkesi* sorun çıkarabilmektedir. *Serbest-seçim ilkesi*yle karşılaştırıldığında sözcüklerin bir araya getirilmesi bakımından nedensizlik içeren *deyim ilkesi*nin sınırlarının esnekliği, bu ilkenin dilbilgisi kuralları çerçevesinde oluşturulmadığını göstermektedir. Genel olarak bu iki ilkenin birbiriyle uyumsuz olduğunun vurgulanması gerekmektedir.

Sinclair (1987) istatistik temelli yaklaşıma göre dilde anlamın nasıl doğduğuna ilişkin *anlasal uyum* (*semantic prosody*) adı verilen bir modelleme önermiştir. Sonrasında Louw (1993) tarafından kullanılan bu model, eşdizimleri yöneten anlambilimsel kısıtlamaları belirtmektedir (Hori, 2004: 14). Bu yaklaşımla eşdizim ve anlam arasındaki bağlantı ortaya konabilmektedir. Sinclair (2004), sözcük ve öbeklerin çeşitli kullanımlarının belli bir anlambilimsel çevrede ortaya çıkma eğilimi gösterdiğine dikkat çekmektedir (Durrant, 2008). Sözcüklerin çağrışımsal anlamına ilişkin bir kavram olan anlamsal uyum, genel olarak sözcüklerin anlambirimcikleri çerçevesinde belirlenen kısıtlılıklarla işlemektedir. Bazı sözcükler olumsuz, bazıları ise olumlu anlam taşıyan sözcüklerle birlikte görülme eğilimindedir. Sinclair (1991) olumsuz anlamsal kısıtlamalar gerektiren dizgeye *olumsuz anlamsal uyum dizgesi* (*negative semantic prosody*); olumlu anlamsal kısıtlamalar taşıyan dizgeye ise *olumlu anlamsal uyum dizgesi* (*positive semantic prosody*) adını vermektedir (Hori, 2004: 15). Türkçede *vefat et-* ve *nalları dik-* sözcük çiftleri aynı anlamsal içeriğe (*öl-*) sahip olmalarına karşın biri diğerinden daha olumsuz bir çağrışım oluşturmaktadır[8]. Anlamsal uyumun türü zaman içerisinde değişebilmektedir[9]. Dildeki doğal değişimin bir yansıması olan bu durum, dilin kültürel yönüyle ilişkilidir ve sözcüklerin seçim kısıtlılıklarını değiştirmektedir.

Fiziksel olarak birlikte görülen, aynı alanı paylaşan varlıkların; eş zamanlı veya ardışık olay ya da durumların; zıtlık veya benzerlik içeren kavramların ve bu kavramları karşılayan sözcüklerin birlikte söz edilme olasılıkları güçlüdür (Sinclair 1991, 110). Birlikte söz edilme olasılıkları düşük olan sözcükler bir araya geldiğinde, başka bir deyişle, sözcükler alışılagelmiş bağdaştırmaları dışında kullanıldığında metaforlar oluşabilmektedir. Örneğin *kükre-* eylemi anlamsal uyum açısından *aslan,*

[8] Bu iki sözcük birlikteliği arasında hem kısıtlılık derecesi, hem de anlamsal ve çağrışımsal ilişkiler açısından farklılık bulunmaktadır. Biri kısıtlı eşdizim, biri ise salt deyim olan bu sözcük birliktelikleri arasında anlamsal uyum dizgesi açısından da önemli farklılıklar bulunmaktadır.

[9] Geleneksel sözcük anlambilimine göre *anlam iyileşmesi* veya *anlam kötüleşmesi, anlam genişlemesi* veya *anlam daralması* olarak adlandırılan bu durum, sözcüklerin barındırdığı içsel anlamındaki olumluluk veya olumsuzluğun değişimini göstermektedir. Artsüremli bakıldığında Türkçede *yavuz, yosma* gibi sözcüklerin anlamındaki kayma, anlamsal uyum dizgesindeki değişime örnek olarak verilebilir.

kaplan gibi hayvanlara özgü bir özelliği karşılamaktadır. Ancak *fare* ile bir arada kullanımı bu sözcüğün anlamsal uyumunu bozmakta, dikkat çekme veya mübalağa gibi sanatsal bir kaygı taşımaktadır. Bazı sözcük birleşimlerinde anlamsal uyum dizgesinin bozulduğu görülmektedir. Sözcüğün anlamsal uyum dizgesini bilinçli olarak bozmak ironik veya estetik bir etki yaratabilmektedir (Louw, 1993: 157). Örneğin "*sokak lambaları*"nın "*öksür*mesi" beklenmedik bir durum yaratmakta ve dikkat çekmektedir[10]. Eşdizimlerin oluşumunda dizisel ve dizimsel kısıtlılıkların yanı sıra bu tür özellikleri anlamsal açıdan saptanma sürecinde büyük ölçüde etkilidir.

Anlam Temelli Yaklaşımlar

Anlam temelli yaklaşım, sözcüklerin yan yana gelişinin yalnızca istatistiksel verilerle gerçekleşmediği, bu birlikteliğin anlamsal temeller üzerine dayandırılması gerektiğine ilişkin varsayımlar ortaya koymaktadır. Eşdizimlerin öbeksel çözümleme (*phraseology*) içerisinde çalışılması 1940'lara dayanmaktadır (Cowie, 1998). Anlam temelli yaklaşımda eşdizimler farklı sabitlik derecelerine sahip sözcük birleşimleri olarak ele alınmaktadır. Sözcük seçimine ilişkin anlam temelli yaklaşımın temsilcileri olarak Cowie (1994, 1998), Howarth (1996), Mel'čuk (1998) ve Benson ve diğ. (1997) gibi araştırmacılar sayılabilir.

Cowie (1994) sözcük birleşimlerini *bileşikler* (*composites*) ve *kalıplaşmış ifadeler* (*formulae*) olarak iki guruba ayırmaktadır. *Kalıplaşmış ifadeler,* "*ne haber?", "günaydın!", "geçmiş olsun!"* gibi kullanımbilimsel işlevi olan tümcesel uzunluktaki birleşimleri içermektedir. *Bileşikler (composites)* ise öncelikle sözdizimsel işlevleriyle tanımlanan, tümcesel düzeyin alt düzeyi olarak işlemlenen birimleri içermektedir. Cowie (1994) eşdizimleri *soyut bileşikler (abstract composites)* olarak nitelemekte, *heavy rain (sağanak/yoğun/şiddetli yağış)* ve *rain heavily (şiddetli yağmak)* birliktelikleri ile bunu örneklemektedir. Bu görüş, Halliday (1966: 151)'in aynı sözcüklerden oluşan tüm birlikteliklerin aynı dizimsel ilişkiyle kurulmuş bir eşdizimin çeşitlenmeleri olduğu görüşü ile örtüşmektedir. Ancak Cowie'ye göre eşdizimler, dilbilgisel yapıların belirli bir dizimindeki (*range*) iki ya da daha çok sözcükbirim (*lexeme*) veya kökten (*root*) oluşan birlikteliklerdir. Bu açıdan Cowie rastgele iki sözcüğün sözcük türü ya da sözdizimsel ilişkilerden bağımsız bir eşdizim oluşturabileceğini savunan sıklık temelli yaklaşımlardan bütünüyle ayrılmaktadır.

Cowie'ye göre *bileşiklerin (composites)* bir alt türü olan eşdizimler *açıklık* (*transparency*) ve *değiştirilebilirlik* (*commutability/ substitutability*) olmak üzere iki ölçüt üzerine sınıflandırılmaktadır (1981: 224). *Açıklık*, birleşimi oluşturan birimlerin ve birleşimin kendisinin *gerçek* (*literal*) ya da *gerçek dışı* (*non-literal*) bir anlam taşıyıp taşımadığıyla; *değiştirilebilirlik* ise birleşimde yer alan birimlerin başka birimlerle değiştirilip değiştirilemeyeceğine ilişkin olasılıkları kapsamaktadır (1981: 224). Cowie eşdizimlerin *açık (transparent)* olduğunu ve çoğu durumda sözcüksel olarak *değişebildiklerini*; ancak değiştirimin bir ya da birkaç noktada seçimlik

[10] Uzak bağdaştırma olarak da adlandırılan durumu somutlaştırmak için kullanılan bu örnek, Attila İlhan'ın Sisler Bulvarı adlı şiirinden alınmıştır.

kısıtlamalarla belirlendiğini savunmaktadır. Cowie sözcük birlikteliklerine ilişkin olarak bir ucunda açık, serbestçe birleştirilebilen eşdizimlerin, diğer ucunda ise bütünüyle değiştirilemez, sabit deyimlerin yer aldığı dereceli bir çözümleme ölçeği sunmaktadır (1994: 3168). Bu ölçütler doğrultusunda Cowie (1994) sözcük birleşimlerini serbest birleşimler, kısıtlı eşdizimler, simgesel deyimler ve salt deyimler olmak üzere dört türe ayırarak ele almaktadır.

1. *Serbest Birleşimler (Free Combinations):* Sözdizimsel ve anlambilimsel kurallara göre dilin doğası gereği bir araya gelen sözcük birleşimleridir. Bir ölçüde Sinclair'ın serbest seçim ilkesine karşılık gelmektedir. Sözcüksel değiştirimlere fazlaca izin vermektedir ancak sözcükler hangi sözcüklerle bir arada kullanılabileceği bilgisini içsel olarak taşımaktadır. Birlikteliği oluşturan birimler aktarıma uğramadığından birlikteliği oluşturan sözcüklerin anlamsal toplamı birlikteliğin anlamını vermektedir.
2. *Kısıtlı Eşdizimler (Restricted Collocations):* Sözdizimsel kurallarla bir araya gelen sözcüklerin birtakım seçim kısıtlılıkları çerçevesinde oluşturdukları birlikteliklerdir. Birlikteliğin anlamı serbest birleşimlerdeki kadar açık olmasa da bir ölçüde açıklık sergilemektedir ancak birimlerin değişimi serbest birleşimdeki kadar özgür olmayıp, nedensiz kimi kısıtlılıklar içermektedir.
3. *Simgesel Deyimler (Figurative Idioms):* Kısıtlı eşdizimler ile salt deyimler arasında yer alan, birleşimdeki açık anlamı taşımasına karşın deyim benzeri metaforik özellikler de sergileyen birlikteliklerdir. Aktarıma uğraması ve değiştirime izin vermemesi bakımından deyimlere, anlamsal açıklığı bakımından ise serbest birleşimlere ve eşdizimlere yakın sözcük birleşimleridir.
4. *Salt Deyimler (Pure Idioms):* En sabit dizime sahip ve en çok kalıplaşmış tür olan salt deyimler, hiçbir koşulda değişime izin vermeyen, anlamsal açıdan bütünüyle aktarıma uğramış sözcük birlikteliklerdir.

Cowie bu dört ulam arasına kesin bir sınır çizmenin zor olduğunu ve bazı kısıtlı eşdizimlerin deyim-benzeri birleşimlere yakın olabildiğini vurgulamaktadır. Özellikle *katkısız (delexical)* eylemler içeren eşdizimlerde değiştirim mümkün olmamakta, dolayısıyla birleşim yüksek donmuşluk derecesine sahip görünmektedir. Cowie'ye göre sözcük birlikteliklerine ilişkin bir derecelendirme yapıldığında bir uçta serbest birleşimler, diğer uçta ise salt deyimler yer almaktadır. Cowie bir eşdizimin elementlerini genellikle *sözlükbirim (lexeme)* olarak varsaymakta, Halliday ve Sinclair'in *'sözlüksel birimler'* kavramına benzer bir biçimde bu birimlerin *'kök' (root)* olduğunu; sözcüğün tüm çekimsel ve türetimsel biçimlerini içeren soyut birimler olduğunu belirtmektedir. Sinclair gibi Cowie'nin kuramı da farklı araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde yorumlanarak kullanılmıştır. Bir dizi araştırmacı 'eşdizim' terimini hem *serbest birleşimler* hem de *kısıtlı eşdizimler* için kullanmaktadır. Cowie gibi bazı araştırmacılar '*serbest birleşimler*' ile *'kısıtlı eşdizimler'* (Aisenstadt, 1981) arasında ayrım yapmaktadır. Birçok araştırmacı *eşdizim* terimini hem *kısıtlı eşdizim* hem de *serbest birleşimler* için kullanmaktadır. Sözcük seçimine ilişkin yaklaşımı benimseyen araştırmacılar

eşdizim kavramı için Cowie'nin *kısıtlı eşdizim* tanımını, *kısıtlı olmayan birleşimler* (*unrestricted combinations*) için de *serbest birleşimler* ya da *ortak yaratım/yaratıcı eşdizimsel birleşim* (*co-creations*) gibi farklı terimleri kullanmaktadırlar (Benson ve diğ., 1997; Hausmann, 1989 gibi). Kısıtlı eşdizimlere ve diğer ulamlara ilişkin ölçütler de araştırmacılar arasında farklılaşmaktadır. Cowie'nin deyimlere ilişkin iki türü (*simgesel deyimler* ve *salt deyimler*) arasında yaptığı ayrım sıklıkla yapılmamaktadır, örneğin Benson ve diğ. (1997) deyimler ve eşdizimler arasında '*geçişe dayalı birleşimler*' ya da '*geçişe dayalı eşdizimler*' olarak adlandırdıkları ek bir ulam belirlemişlerdir. Nesselhauf (2005) ise deyimleri tek bir başlık altında toplamış ve eşdizimlerden tamamen ayrı sözcük birliktelikleri olarak ele almıştır.

Kullanımbilimsel olmayan farklı sözcük birleşimlerini, diğerlerinden ayırmak için çoğu araştırmacı Cowie gibi *açıklık (opacity)* ve *değiştirebilirlik (commutability)* ölçütlerini kullanmaktadır. Bazı araştırmacılar, kısıtlı eşdizimleri serbest birleşimler ve deyimlerden ayırmak için bu ölçütleri farklı biçimlerde kullanmaktadır. Örneğin Hausman (1989) eşdizimleri serbest birleşimlerden ayırmak için *kısıtlı birleştirilebilirlik* ve *nedensizlik* ölçütlerini, deyimlerden ayırmak için de *açıklık* ölçütünü temel etken olarak göz önünde bulundurmakta; Aisenstadt (1981) ve Mel'čuk (1998) *kısıtlı eşdizimler*le *serbest birleşimler*i birbirinden ayırmak için *değiştirilebilirlik* ölçütünü; *kısıtlı eşdizimler*i deyimlerden ayırmak için de hem *değiştirilebilirlik* hem de *açıklık* ölçütlerini temel almaktadır. Mel'cuk (1998)'a göre eşdizimler iki birim içermektedir, bunlardan biri anlamı temelinde özgürce seçilirken diğerinin seçimi bu özgürce seçilen birime bağlı olarak belirlenmektedir. Örneğin *dans et-* birlikteliğinde *dans* sözcüğü anlamı dolayısıyla özgürce seçilmiş ve *et-* eyleminin seçimini belirlemiştir. Buna bağlı olarak *et-* eyleminin yerine *yap-* eyleminin kullanılamaması *değiştirilebilirlik* ölçütüne göre bu birimin *serbest birleşim* olmadığını göstermektedir. *Değiştirilebilirlik* ölçütünün yanı sıra *açıklık* ölçütü birlikteliğin deyim değil, eşdizim olduğunu göstermektedir.

Bu ölçütlerin benzerleri genişletilerek veya daraltılarak başka araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. Fernando (1996) *değiştirilebilirlik* çerçevesinde Cowie'nin sınıflamasını daraltarak eşdizimleri diğer birlikteliklerden ayırmaktadır. Buna göre örneğin Türkçede *rafadan* yalnızca *yumurta* için kullanılması nedeniyle *değiştirilebilirlik* ölçütüne göre oldukça kısıtlıdır ve *rafadan yumurta* birlikteliği eşdizimli olarak ele alınmaktadır; ancak *sert/acı kahve* ve *sıkı çalışma* gibi örnekler bu tür birliktelikler olarak ele alınmamaktadır. Genişletilmiş bir sınıflama ise Cruse (1986) tarafından yapılmıştır. Cruse'a göre deyimlerden ayrılması kolay olan eşdizimler anlamsal bir bağdaşıklık içermektedir -bileşen elementleri karşılıklı seçime dayalı ve değişken derecelerdir-. Eşdizimlerin anlambilimsel bütünlüğü ya da bağdaşıklığı (cohesion) elementlerinin bir (ya da daha fazlası) tarafından yüklenen anlam bağlamsal olarak kısıtlıysa ve görece yansız bağlamlardaki anlamından farklıysa daha belirlidir. Cruse bu kavramları somutlaştırmak amacıyla İngilizce *heavy drinker (ağır içici)* örneğini vermektedir. Buradaki *ağır* sözcüğü bu anlamıyla sınırlı sayıda bağlamda yer alabilmektedir (*ağır*

petrol gibi). Türkçe için de aynı şekilde *ağır içki, ağır koku, ağır metal* ve *sert kahve* örnekleri verilebilir. Farklı bağlamlarda bu sözcüklerin her biri farklı anlamlara sahiptir. Ancak aşağıdaki seçimlik birleşimlerde her bileşenin içsel yapısındaki anlamsal zıtlık görülmektedir:

ağır	ağır
(_____ bir içki)	(_____ bir koku)
hafif	hafif
içki	içki
(ağır bir _____)	(hafif bir _____)
koku	koku

Kaynak: Cruse (1986: 40)

Bu ölçüt Türkçedeki eşdizimler için her zaman işlememektedir. Örneğin *satın al-* birlikteliğinde işleyen kısıtlılık, eylemin değiştirilmesi ile bozulmakta ve **satın ver-* şeklinde kabuledilemez bir birliktelik oluşturmaktadır. Oysa *al-* karşılığı olarak *ver-* sözcüğünün kullanılması kavramsal açıdan mantıklı görünmektedir (Alınan bir ürün varsa aslında aynı zamanda verilen bir ürün var demektir). Aynı durum (1) ve (2)'de yer alan örneklerde açıkça görülebilmektedir.

(1) Polis göstericilere orantısız güç kullandı.
(2) *Polis göstericilere orantılı güç kullandı.

Orantısız güç birlikteliğinde işleyen nedensiz kısıtlama, sözcüğün olumlu değişkesiyle işletilememektedir. Sıklık temelli yaklaşımın tersine anlam temelli yaklaşım eşdizimlerin sözdizimsel kısıtlılıklılarının yanı sıra anlambilimsel olarak ilişkili olmasını gerektirmektedir.

Howarth (1996)'ın çalışması da Cowie'nin çalışmasına benzemektedir. Howarth deyimleri eşdizimlerden ve serbest birleşimlerden ayırmaktadır. Bu açıdan Howarth'ın çalışmaları Arnold (1986), Cowie (1988), ve Gläser (1988)'e dayanmaktadır (Gyllstad, 2007: 12). Howarth dil kullanımına ilişkin çalışmaların bütünce üzerinden yürütülmesinin değerini vurgulamakla birlikte sıklık temelli yaklaşımların tek başına yeterli olmadığını da şu şekilde belirtmektedir: "Anlam temelli yaklaşımın önemi, herhangi bir bilgisayarın saptayabileceğinden çok daha fazlasını saptayabilmesine dayanmaktadır" (1998: 27). Howarth Cowie'nin *bileşik (composite units)* kavramını genişletmiş, sözcük sınıfına göre *dilbilgisel bileşikler (grammatical composites)* ile *sözcüksel bileşikleri (lexical composites)* ayırmıştır. *Sözcüksel bileşikler* ad, eylem, sıfat ve belirteçlerle kurulmaktadır. *Dilbilgisel bileşikler* ise ilgeç+ad ve sıfat+ilgeç gibi birliktelikleri içermektedir. Howarth burada dilbilgisel ve sözcüksel eşdizimler arasında benzer bir ayrım yapan Benson (1989)'ı temel almaktadır. Ayrıca bu ayrım Firth'ün *eşdizim (collocation)* ve *birleştirim (colligation)* sınıflamasıyla karşılaştırılabilir bir ulamlamadır.

Howarth'ın *sözcüksel birleşikler* ulamı genel olarak iki alt ulama ayrılabilir: *deyimseller (idiomatic)* ve *deyimsel olmayanlar (non-idiomatic)*. Bu iki yönlü sınıflama aslında bir süreci belirtmektedir. Howarth'a göre kısıtlı eşdizimlilik, anlamsal özelleştirme ve deyimsellik gibi ölçütlerin uygulanmasıyla dört grup elde edilebilmektedir. Söz konusu ulamlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: *Eşdizimlilik Süreci*

Ulam	Tanım
Serbest Birleşimler (Free Collocations)	Birimlerin sözlük anlamlarında kullanıldığı iki ya da daha çok sözcükten oluşan birlikteliklerdir. Her bir bileşen, diğerinin anlamını etkilemeden değiştirilebilmektedir.
Kısıtlı Eşdizimler (Restricted Collocations)	Bileşenlerden birinin sözlük anlamında, diğerinin özel bir anlamda kullanıldığı birlikteliklerdir. Birimlerden birinin diğerine göre özel anlamı simgesel, katkısız (delexical) ya da bazı açılardan teknik olabilir. Bu birliktelikler bütünüyle dönüşüme izin verirler.
Simgesel Deyimler (Figurative Idioms)	Bütünüyle simgesel anlamlar taşıyan birleşimlerdir. Bir ya da daha fazla birimin seçimlik değiştirimine izin verebilir. Hem sözlüksel hem de aktarımsal yorumlamayı barındırmaktadırlar. Açık bir biçimde dönüşüme izin verebilirler.
Salt Deyimler (Pure Idioms)	Bileşenlerinin anlamından çıkarılamayacak tek, özgün bir anlama sahip birlikteliklerdir. Değiştirime de dönüşüme de izin vermezler.

Kaynak: Howarth (1996: 47)

Mel'čuk (1998) da Cowie ve Howarth gibi çoğunlukla anlamsal ölçütler kullanmıştır. Mel'čuk (1998), *Meaning-Text Theory* adı verilen yaklaşımında hem kuramsal hem de işlevsel olmayı hedeflemiştir. Mel'čuk eşdizimleri *öbekler (phrasemes)* olarak görmekte; bu öbekleri *kullanımbilimsel öbekler (pragmatic phrasemes)* ve *anlambilimsel öbekler (semantic phrasemes)* olarak ikiye ayrılmaktadır. *Kullanımbilimsel öbekler* Cowie'nin *kalıplaşmış ifadeler (formulae)* sınıfına, *anlambilimsel öbekler* ise *bileşikler (composites)* sınıfına karşılık gelmektedir. Anlambilimsel öbekler *deyimler (idioms), eşdizimler (collocations)* ve *yarı-deyimler*dir *(quasi-idioms).* Mel'čuk'a göre eşdizimler bir birimin bağımlı, diğerinin bağımsız olduğu iki element içeren birleşimler olarak görülmektedir. Mel'čuk'un (1998: 30) eşdizimlere ilişkin biçimsel ulamları şu şekilde betimlenmektedir:

> "Bir L dilindeki AB eşdizimi L'nin anlambilimsel bir öbeğidir; X anlamını veren iki kurucu sözcük bileşeninin biri -söz gelimi A bileşeni- üzerine kurulmakta ve bir C birimi ile birleştiğinde oluşturulan [X=A+C] eşitliği, B sözcükbiriminin sadece A'ya bağımlı olarak X anlamını oluşturduğunu göstermektedir."

Mel'cûk'un "B yalnızca A'ya bağımlı olduğunda C'yi ifade eder" formülü eşdizimlerin 4 farklı türünü kapsamaktadır:

a) Katkısız/yardımcı eylemler (delexical/support/light) içeren eşdizimler

b) Bir veya birkaç sözcükbirimle birlikte kullanılan bağımlı bir birim içeren eşdizimler

c) Aynı anlamda diğer sözcükbirimlerle birlikte kullanılabilen ancak birimlerden birinin eşanlamlısı olan başka bir birimle aynı anlamda kullanılamayan bağımlı bir sözcükbirim anlamı içeren eşdizimler

d) Sözcükbirimlerinden birinin diğerine bağımlı olduğu, bağımsız birimin anlamının bütünüyle özel olduğu eşdizimler.

Mel'čuk'un öne sürdüğü bu sistemde *sözcüksel işlevler (Lexical Functions (LF))* merkezi rol oynamaktadır. Buna göre sözcüksel bir işlev genel ve soyut bir anlamdır. Bu genel anlam çeşitli sözcükbirimler tarafından ifade edilebilen derin bir sözdizimsel rolle eşleşmektedir. Sözcüksel bir işlev içerisinde *anahtar sözcük (keyword)* denen bir birim, *değer (value)* denen diğer birimi seçmektedir.

Moon ve Altenberg her ikisi de büyük ölçekli yazılı ve sözlü bütünce çözümlemesi üstünde çalışmışlardır (Cowie, 1998: 9). Sıklık, biçim, deyim türü ve söylem işlevi arasındaki korelasyonu araştıran Moon'un çalışmasının çıkış noktası; 'dilbilgisel' eşdizimlerin bütünce verisinde çok yüksek sıklık sergilemesine karşın yaratıcı eşdizimsel ifadeler ya da alışılmamış bağdaştırmalar gibi daha renkli, stilistik ifadelerin –bütünce içinde sık kullanılmamaları bir yana bırakılırsa- kullanıldıkları bağlamlarda sıklıkla sözlüksel ya da yapısal olarak işlemeleridir (Cowie, 1998: 10).

Benson ve diğ. (1997: xv) eşdizimleri "sabit, betimlenebilir, deyimsel olmayan..." öbekler biçiminde tanımlamaktadır. Benson ve diğ. (1997) *dilbilgisel (grammatical collocation)* ve *sözcüksel eşdizimler (lexical collocation)* arasında ayrım yapmaktadır. Dilbilgisel eşdizimler baskın bir birimin (ad, sıfat ya da eylem) bir ilgeç ya da dilbilgisel bir yapı ile bir öbek olarak birliktelik kurduğu eşdizim türüdür. Sözcüksel eşdizim ise ad, sıfat, eylem ve belirteç gibi içerik sözcüklerini içeren; ancak işlev sözcüğü içermeyen bir sözcük birlikteliği türüdür.

Anlam temelli yaklaşımda eşdizim, sabitlik dereceleri çeşitlilik gösteren sözcük birleşimi türleri olarak görülmektedir. Çoğu durumda ayrıntılı sınıflandırma sistemleri kısıtlı eşdizim, anlambilimsel özelleşme ve deyimleşme gibi ölçütlere bakılarak değiştirime izin veren açık eşdizim türleri ile değiştirilemeyen sabit deyimler arasında ayrım yapmaktadır. Genel olarak sözcük birlikteliklerinin kısıtlılık derecesini anlamsal olarak belirleyan anlam temelli yaklaşıma göre bir birimin katkısız, teknik ya da simgesel bir anlam içerdiği sözcük birleşimleri kısıtlı eşdizim sınıfında değerlendirilmektedir. Bazı araştırmacılar kısıtlılıkla ilgili derecelendirmeler yapmakta, *tam kısıtlı-yarı kısıtlı* gibi ayrımlara yönelmektedirler.

Karma Yaklaşımlar

Sıklık temelli ve anlam temelli yaklaşımlara ek olarak bazı araştırmacıların her iki yaklaşımı da bir dereceye kadar kullandıkları görülmektedir. Mitchell (1971), Greenbaum (1974), Kjellmer (1994), Stubbs (1995), Altenberg (1998), Nesselhauf (2005) gibi araştırmacılar hem anlam temelli hem de sıklık temelli yaklaşımı bir ölçüde birlikte kullanmayı yeğleyen araştırmacılar arasındadır.

Mitchell (1971) eşdizim çalışmalarının hem dilbilgisi hem de anlambilim birleşimi çerçevesinde bir arakesit ekseninde sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Mitchell'e göre eşdizimler bir sözcüğün çekim ve türetim eklerinden bağımsız bir soyutlaması olarak sözcük köküne (root) dayalı birleşimlerdir. Bu soyutlama çeşitli sözdizimsel örüntüler içerisinde de yer almaktadır. Örneğin *ağır yara* eşdizimi sıfat+ad biçiminde görülebileceği gibi *ağır yaralı (insan)* biçiminde belirteç+sıfat türünde veya *kazayı ağır yaralı atlat-* biçiminde belirteç+belirteç türünde de görülebilmektedir. Mitchell'in anlambilimsel temellere göre belirttiği bu soyutlamanın yanı sıra eşdizimlerin "alışkanlığa dayalı" birliktelikler olmasıdan yola çıkarak kullanım sıklığını da göz önünde bulundurduğu görülmektedir (1971: 54).

Greenbaum (1974) da eşdizim çözümlemesinde sözdizimsel ilişkilerin ve sıklığın bir diğer ölçüt olarak dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Bir dilde belli eşdizimlerin diğerlerinden daha sık görülme eğilimleri olduğunu vurgulamaktadır (Greenbaum, 1970: 1). Greenbaum eşdizimleri sözdizimsel ilişkilerden ayıran Sinclair'ın birim temelli yaklaşımını eleştirmektedir. Birim temelli yaklaşımların eşdizimlenen birimler arasındaki maksimum aralığı ölçüt olarak almamasını eleştiren Greebaum kendi yaklaşımını bütünleşik bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Greenbaum (1970) yazılı ya da sözlü bir bütünce üzerine çalışmak yerine, anadili konuşucularına yönelik, birlikteliklerin sözdizimsel ve anlambilimsel görünüşlerini içeren bir test önermiştir (Hori, 2004: 6). Buna göre yalnızca yakın dilbilgisel ilişki içeren birimleri eşdizimli kabul etmek gerekmektedir[11]. Stubbs (1995) da eşdizimlerin saptanmasında sıklığın yanı sıra birimler arasındaki dilbilgisel ilişkileri ölçüt olarak kullanmaktadır.

Kjellmer (1994)'in eşdizimlere ilişkin yaklaşımı açık bir biçimde sıklık temelli olmasına karşın çözümlemesinde belli sözdizimsel yapılar varsaymaktadır. Kjellmer (1994) bir eşdizim sözlüğü oluşturmak amacıyla yaptığı çalışmasını bir milyon sözcüklük Brown Corpus bütüncesine dayanarak yürütmüştür. Eşdizimi bir metin bağlamında bir kereden fazla bir arada kullanılan sözcük dizisi biçiminde tanımlayan Kjellmer yalnızca bitişik birimleri eşdizim saymaktadır. Ancak Kjellmer (1994) sözlük temelli tanımlamasında ilişkisi olmayan ya da çok uzak dilbilgisel ilişkisi olan dizileri dışlamaktadır (Nesselhauf, 2005: 13). Buna göre *yan komşunun bahçesinde havlayan köpek hiç dikkatini çekmemişti* gibi bir tümcede *köpek* sözcüğü ile *hiç* sözcüğü, yakınlık ilkesini yerine getirmelerine rağmen eşdizimli olarak ele alınmamalıdır. Kjellmer deyimlerle diğer eşdizimler arasındaki sınırı çok net belirtmemekte, deyimleri de eşdizimlerin bir alt türü olarak ele almaktadır. Ayrıca Kjellmer *serbest birleşim (open/free combination)* olarak nitelendirilen *su iç-* gibi bir birlikteliği eşdizimli kabul etmekte, böylece anlam temelli yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Kjellmer, Greenbaum ve Stubbs gibi araştırmacılar öncelikle sıklık

[11] Greenbaum sıklık temelli yaklaşımın en az belirgin savunucularındandır; öyle ki tanımlama ve betimlemeleri anlam-temelli yaklaşıma daha yakın görülmektedir. Söz konusu çalışma ise gerek anadili konuşucusu bulma olanaklarının sınırlandırması gerekse verilen yanıtların yetersizliği dolayısıyla birtakım sorunlar içermektedir.

temelli yaklaşımı benimseyip eşdizimlerin saptanmasında anlamsal ölçütler de kullanmayı yeğleyen araştırmacılar arasındadır.

Altenberg (1998) eşdizim terimi yerine *yinelenen eylem-üye yapıları (recurrent verb-complement constructions)* ve *yinelenen sözcük birleşimleri (recurrent word-combination)* terimlerini kullanmaktadır. Ona göre eşdizimler bir bütünce içerisinde herhangi iki sözcük birlikteliğinin birden çok ortaya çıkmasıdır Altenberg'in bilgisayar destekli çalışması hem sıklık temelli hem de anlam temelli yaklaşım içerisinde ele alınmaktadır. Nation (2001: 328) da eşdizimlerin tanımlanması ve sınıflanması için önerdiği "birliktelik sıklığı, bitişiklik, dilbilgisel bağlılık, dilbilgisel yapılandırılmışlık, dilbilgisel teklik, dilbilgisel fosilleşme, eşdizimsel özelleşme, sözcüksel fosilleşme, anlamsal belirsizlik ve anlamsal özgüllük" ölçütleri ile karma yaklaşımı yeğleyen bir diğer araştırmacıdır.

Nesselhauf (2004, 2005) eşdizimleri saptarken öncelikle anlam temelli yaklaşımı benimsemekte, sıklığı tamamlayıcı bir yöntem olarak kullanmaktadır. Nesselhauf (2005: 1) eşdizimleri isteğe bağlı kısıtlı sözlükbirimsel (lexeme) birleşimler olarak tanımlamakta ve bütünce içerisindeki ad+eylem birlikteliklerini Howarth (1996)'ın çalışmasını esas alarak çözümlemektedir. Üç tür sözcük birlikteliği saptayan *(serbest birleşimler, kısıtlı eşdizimler, deyimler)* Nesselhauf (2005) kısıtlılık derecelerine göre bu üç ulamı birbirinden ayırmaktadır.

Siepmann (2005: 409) eşdizimlere yönelik 3 farklı yaklaşım önermektedir: sıklık *temelli, anlamsal, kullanımsal yaklaşımlar (frequency-based, semantic, and pragmatic approaches)*. Anlam temelli yaklaşım, bir eşdizimin bileşenleri arasında belli bir anlamsal ilişki bulunduğunu varsaymaktadır. Sıklık temelli yaklaşım anlamlı sözcük birlikteliklerinin istatistiksel temeller üzerine kurulu olduğunu, kullanımsal yaklaşım ise bağlamsallaştırma kuramına dayalı olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak eşdizimlerin içsel olarak karmaşık yapıda birimler olduğu açıktır (Gyllstad, 2007: 17). Dolayısıyla bu tür bir saptama yapabilmek amacıyla tek bir yönteme bağlı kalınması her zaman güvenilir sonuçlar vermeyebilir.

Tartışma ve Sonuç

Eşdizimlilik, dizgede yer alan birimlerin değişmezliğine, aynı bağlamsal anlam çerçevesinde aynı dizimde kullanımlarına, anlamsal uyum ve uyumsuzluklarına, nedensizlik ve kısıtlılık derecelerine dayanmaktadır. Anlamsal kısıtlılık ve değiştirim seçeneklerine göre eşdizimlerin alt ulamlara ayrılarak ele alınması gerekmektedir. Çoğu anlambilimsel yaklaşım eşdizimlerin saptanmasında birlikte kullanım sıklığını ölçüt olarak kullanabilmektedir. Ancak anlam temelli yaklaşımların çoğunda sıklık birincil bir ölçüt olarak temel alınmamakta, daha çok birlikteliğin anlamına, birlikteliği oluşturan birimlerin anlamsal kısıtlılığına ve değiştirilmesine göre sınıflamalar yapılmaktadır. Anlambilimsel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar eşdizimlerin saptanmasında ve belirlenmesinde salt sıklığa dayalı ölçütleri reddetmekte, eşdizimlerin özel bir yapıya sahip iki ya da daha çok sözcükbirimden oluşan birliktelikler olduğunu öne sürmektedirler. Bu açıdan sıklık temelli yaklaşımlara yakın durmakla birlikte eşdizimlerin kısıtlılık dereceleri ile

ilgili öne sürdükleri görüşler açısından sıklık temelli yaklaşımlardan bütünüyle ayrılmaktadırlar. Eşdizimlerin saptanmasında sıklık temelli ve anlam temelli yaklaşımların yanı sıra bu iki yaklaşımdan da birtakım ölçütlerinin kullanılması gerektiğini öne süren karma yaklaşımlar benimsenmektedir. Genel olarak tüm eşdizim çalışmalarının ortak sorunları çerçevesinde çalışmaya özgü bir eşdizim tanımlaması ve sınıflaması yapabilmek amacıyla farklı ölçütler belirlenmektedir.

Eşdizimliliği sözcük seçimine ilişkin yaklaşım temelinde ele alan çalışmalarda temel olarak *değiştirilebilirlik* ve *açıklık* ölçütlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, eşdizimlilik "sözcüklerden birinin anlam aktarımına uğradığı ve değiştirebilirliğin nedensiz olarak kısıtlandığı fakat bazı değiştirmelerin mümkün olduğu birleşimler" biçiminde tanımlanmaktadır. Eşdizimleri tanımlamada yaygın olarak kullanılan bir başka ölçüt, sözcükler arasındaki nedensiz kısıtlamadır. Eşdizimli sözcükleri oluşturan birimler arasındaki ilişki nedensiz ve uzlaşımsaldır.

Bazı eşdizimler ikili birliktelikler biçiminde görülürken bazıları üç ya da daha çok birim içerebilmektedir. Çoklu eşdizimler iki çift birleşimden oluşabileceği gibi çoklu yapıya sahip tek bir eşdizimsel birliktelik olarak da görülebilmektedir[12]. Örneğin *cehennem azabı çek-* eşdizimi aslında iki eşdizim çifti içermektedir: *azap çek-* (eylem yapısı) ve *cehennem azabı*. Çünkü *cehennem azabı* birlikteliği sıklıkla *çek-* eylemi ile kullanılsa da her iki birimin başka bağlamlarda başka birimlerle kullanımına rastlanmaktadır: *kabir azabı çek-*, *cehennem azabına dön-* gibi. Bazı örneklerde karmaşık ve çoklu eşdizim yapıları ikili birlikteliklere indirgenebilmektedir ancak bazı örneklerde tek bir birliktelik olarak görülen bu çoklu yapılar birimlere ayrılarak çözümlenememektedir.

Sözcükler arasındaki eşdizimlilik ilişkileri; dilbilgisel örüntülere göre, anlambilimsel özelliklerine göre ve birleşimin kısıtlılık derecesine göre sınıflandırılabilmektedir. Eşdizimliliğin saptanmasında biçimbilimsel, sözdizimsel, anlamsal ve kullanımsal ölçütlerin kullanıldığı bilinmektedir. Sonuç olarak; eşdizimliliğin sadece yapısal yakınlıkların örüntülenmesi biçiminde karşımıza çıkmadığı, konunun bir diğer boyutunun, dizgede yer alan sözcüklerin anlamsal birliktelikleri olduğu, bu bağlamda birimlerin belirli bir nedenlilik ve açıklık çerçevesinde bu yapıyı oluşturduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

Adalar, D. (2005). Arapça ve Türkçe ders kitaplarındaki "yardımlaşma" ve "arkadaşlık" konulu metinlerin karşılaştırılması: bir eşdizimsel örüntüleme çözümlemesi örneği. *Dil Dergisi, 129*, 63-84.

Aisenstadt, E. (1981). Restricted collocations in English lexicology and lexicography. *ITL Review of Applied Linguistics, 53*, 53-61.

Aksan, D. (1999). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.

[12] Bu çoklu birliktelikler Hausmann'a (2004) göre "*eşdizimsel zincirler" (collocational chains)*, Spohr'a (2005) göre ise "*edizimsel kümeler" (collocational cluster)* olarak adlandırılmaktadır.

Altenberg, B. (1998). On the phraseology of spoken English: the evidence of recurrent word-combinations. (Ed.: A. P. Cowie). *Phraseology, theory, analysis, and applications*. Oxford: Oxford University Press.s. 101-122.

Bakırlı, Ö. C. ve Düzdemir, Ş. (2010). E. Hemingway'in "Farewell to Arms" adlı romanında "savaş" olgusuna bakış açısını "eşdizimlilik" çerçevesinde saptamaya yönelik bir uygulama çalışması. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (2), 76-80.

Benson, M. (1989). The structure of the collocational dictionary. *International Journal of Lexicography, 2*, 1-14.

Benson, M., Benson, E. ve Ilson, R. (1997). *The BBI Dictionary of English Word Combinations* [rev. ed. of *BBI Combinatory Dictionary of English*, 1986]. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Bolinger, D. (1976). Meaning and memory. *Forum Linguisticum, I (1)*, 1-14.

Carter, R. (1998). *Vocabulary. Applied Linguistic Perspectives* (second ed.). Routledge.

Corder, S. P. (1973). *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsworth: Penguin.

Cowie, A. P. (1981). The treatment of collocations and idioms in learners' dictionaries. *Applied Linguistics, 2 (3).* 223-235.

Cowie, A. P. (1994). Phraseology. (Ed.: R. E. Asher), *The Encyclopaedia of Language and Linguistics.* Oxford: Pergamon. s. 3168-3171.

Cowie, A. P. (Ed.). (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.

Cruse, D. A. (1986). *Lexical Semantics: Cambridge Textbooks in Linguistics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Çıkrıkçı, S. (2009). Türkçede boyut sıfatlarının sözlükte temsil edilen eşdizimsel görünümleri. *(Ed.: S. Ay, Ö. Aydın, İ. Ergenç, S. Gökmen, S. İşsever ve D. Peçenek), Essays on Turkish Linguistics.* Harrassowitz Verlag: Wiebaden. s. 167-176.

Dedeoğlu, E. ve Şen, G. (2010). *İngilizce-Arapça-Türkçe Eşdizim.* Ankara: Fecr Yayınevi.

Ellis, R. (1994). *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.

Fernando, C. (1996). *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: OUP.

Firth, J. R. (1951). Modes of meaning. (Ed.: F. R. Palmer), *Papers in Linguistics 1934-1951*, s. 190-215.

Firth, J. R. (1957). A synopsis of linguistic theory. 1930-55. (Ed.: F. R. Palmer). *Selected papers of J.R. Firth*, s. 168-205.

Fontenelle, T. (1998). Discovering significant lexical functions in dictionary entries. (Ed.: A. P. Cowie), *Phraseology: theory, analysis, and applications*. Oxford: Oxford University Press. s. 189-207.

Greenbaum, S. (1974). Some verb-intensifier collocations in American and British English. *American Speech* 49 (1/2). 79-89.

Gyllstad, H. (2007). *Testing English Collocations: Developing Receptive Tests for Use with Advanced Swedish Learners*. Media-Tryck: Lund University.

Hakuta, K. (1974). Prefabricated patterns and the emergence of structure in second language acquisition. *Language Learning*, *24*, 287-298.

Halliday, M.A.K. (1966). Lexis as a linguistic level. (Ed.: C.E. Bazell, C. Catford, M.A.K. Halliday ve R.H. Robins), *Memory of J.R. Firth*, London: Longmans. s. 148-162.

Halliday, M.A.K. (2004). Lexicology. *Lexicology and Corpus Linguistics*. s.1-22.

Hausmann, F. J. (1989). Le dictionnaire de collocations. (Ed.: Franz J. Hausmann, Herbert E. Wiegand ve Ladislav Zgusta), *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. Berlin/New-York: de Gruyter. s. 1010-1019.

Hausmann, F. J. (2004). Was sind eigentlich Kollokationen? (Ed.: K. Steyer), *Wortverbindungen - mehr oder weniger fest*. Institut für Deutsche Sprache Jahrbuch 2003, 2004, s. 309-334.

Heid U. (1994). On Ways Words Work Together - Topics in Lexical Combinatorics. *EURALEX'94 Proceedings*. Vrije Universiteit Amsterdam. s. 226-257.

Herbst, T. (1996). What are collocations: Sandy beaches or false teeth. *English Studies, 77 (4)*. 379-393.

Hill, J. (2000). Revising priorities: from grammatical failure to collocational success. (Ed.: M. Lewis), *Teaching Collocation*. Hove: Language Teaching Publications. s. 47-69.

Hoey, M. (1991). *Patterns of Lexis in Text*. Oxford University Press.

Hori, M. (2004). *Investigating Dickens' Style. A collocational Analysis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Howarth, P. (1996). *Phraseology in English Academic Writing: Some Implications for Language Learning and Dictionary Making*. Lexicographica Series Maior 75. Tübingen: Max Niemeyer.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Kjellmer, G. (1994). *A Dictionary of English Collocations: Based on the Brown Corpus*. 3 vols. Oxford: Clarendon Press.

Krishnamurthy, R. (Ed.) (2005). *English Collocation Studies: The OSTI Report,* by J. Sinclair, S. Jones&R. Daley. London: Continuum.

Leech, G. (1985). *Semantics The Study of Meaning*. England: Penguin Books.

Lewis, M. (1993). *The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward*. Hove, UK: Language Teaching Publications.

Louw, B. (1993). Irony in the text or insincerity in the wirter? The diagnostic potential of semantic prosodies. (Ed.: M. Baker, G. Francis ve E. Tognini-Bonelli), *Text and Technology: In Honor of J.Sinclair*. Amsterdam: John Benjamins. s.157-176.

Mel'čuk, I. (1998). Collocations and Lexical Functions. (Ed.: A. P. Cowie), *Phraseology. Theory, Analysis and Applications*. Oxford: Clarendon Press, s. 23-53.

Mitchell, T. F. (1971). Linguistic 'goings on': collocations and other lexical matters arising on the syntagmatic record. *Archivum Linguisticum, 2*, 35-69.

Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English – A Corpus-based Approach*. Oxford: Clarendon Press.

Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nesselhauf, N. (2004). What are collocations? (Ed.: D. Allerton, N. Nesselhauf ve P. Skandera), *Phraseological Units: Basic Concepts and Their Application.* Basel: Schwabe. s. 1–21.

Nesselhauf, N. (2005). *Collocations in a Learner Corpus: Studies in Corpus Linguistics.* Amsterdam: John Benjamins.

Özkan, B. (2007). *Türkiye Türkçesinde belirteçlerin fiillerle birliktelik kullanımları ve eşdizimliliği.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.

Özkan, B. (2010). Türkçenin öğretiminde sıfatların eşdizim sözlüğü – yöntem ve uygulama-. *e-International Journal of Educational Research.* 1 (2), 51-65.

Özkan, B. (2011). *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanılması ve Eş Dizimlilikleri -Derlem Tabanlı Bir Uygulama-* Ankara: TDK Yay.

Özkan, B. (2014a). Türkiye Türkçesi eşdizim sözlüğünün sayısallaştırılması. (Ed.: B. Özkan, B. T. Tahiroğlu ve A. E. Özkan), *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları.* Adana: Karahan Kitabevi. s. 23-38.

Özkan, B. (2014b). Türkiye Türkçesi söz varlığında sıfatların eşdizimliliği-derlem tabanlı bir uygulama. (Ed.: B. Özkan, B. T. Tahiroğlu ve A. E. Özkan), *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları.* Adana: Karahan Kitabevi. s. 175-224.

Palmer, H. (1931). *First Interim Report on Vocabulary Selection*. Tokyo: Kaitakusha.

Palmer, H. (1933). *Second Interim Report on English Collocations*. Tokyo: Kaitakusha. Paribakht, T. and Wesche, M. 1993. The relationship between reading comprehension and second language development in a comprehension-based ESL program. *TESL Canada Journal* 11. s. 9-29.

Siepmann, D. (2005). Collocation, colligation and encoding dictionaries. Part I: lexicological aspects. *International Journal of Lexicography* 18(4). 409-443.

Sinclair, J. (1966). Beginning the study of lexis. (Ed.: C. E. Bazell, C. Catford, M. A. K. Halliday ve R. H. Robins), *Memory of J. R. Firth*. London: Longmans. s. 410-430.

Sinclair, J. (1987). Collocation: a progress report. (Ed.: R. Steele ve T. Threadgold), *Language Topics: Essays in Honour of Michael Halliday.* s. 319-331.

Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.

Sinclair, J. (Ed.). (2003). *Collins COBUILD Advanced Learner's Dictionary*. Fourth edition. Glasgow: Harper Collins.

Stubbs, M. (1995). Collocations and Semantic Profiles: on the cause of the trouble with quantitative studies. *Functions of Language*, 2, 1. 23-55.

Taşıgüzel, S. (2004). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Öğretici Nitelikli Metinlerdeki Eşdizimsel Örüntülerin Görünümü. *Dil Dergisi. 125*, 72-87.

Torun, Y. (2011). Dede Korkut hikâyelerinde barınma ile ilgili sözler ve bu sözlerin birliktelik kullanımları üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011*, 1251-1263.

Tutin A, ve Grossmann F. (2002). Collocations régulières et irrégulières : esquisse de typologie du phénomène collocatif. *Revue française de Linguistique appliquée*, «Lexique: recherches actuelles», vol. VII-1., 7-25.

Tüfekçioğlu, B. ve Özkan, B. (2014). Derlem tabanlı çevrim içi Türkçe öğrenici sözlüğü-önadlar a maddebaşı. (Ed.: B. Özkan, B. T. Tahiroğlu ve A. E. Özkan), *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları.* Adana: Karahan Kitabevi, s. 225-262.

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları: 549.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Multilingual.

Wray, A. (2002). *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yağcıoğlu, S. (2002a). Metinsel bağdaşıklığın sağlanmasında eşdizimin işlevi. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler,* German (Essen), s.107-114.

Yağcıoğlu, S. (2002b). Sosyoloji metinlerinde konu sürekliliğinin eşdizimsel örüntü açısından incelenmesi: Edimbilimsel bir yaklaşım. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler,* German (Essen), s. 187-202.

View publication stats